

Türkiye–NATO İlişkileri: İttifaktan Ayrılma Zamanı Geldi mi?

Celalettin Yavuz*

Giriş

Türkiye'nin 2015-2016 yıllarında Avrupa Birliği (AB) ve ABD'yle Suriye merkezli yaşanan sıkıntıları 2017 yılı ve sonrasında da devam etti. Son sancılardan biri NATO'nun Norveç'te 8-17 Kasım tarihlerindeki Trident Javelin adlı komuta kontrol tatbikatında Atatürk'ün fotoğrafı ve Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan'ın ismi 'düşman taraf' olarak gösterilmesiyle yaşandı.¹ Aynı dönemde Cumhurbaşkanı Erdoğan adına açılan bir hesapta "Büyük mutlulukla duyurmak isterim ki SAA 20 NG füzelerinin teslimi konusunda Türkiye Cumhuriyeti ile FOS (Tatbikatta varsayılan düşman ülke) arasında anlaşmaya varıldı. Teşekkürler Başkan Blixen (Düşman ülke lideri)" mesajı atılmıştı.² Bu gelişme üzerine Türk kamuoyu "Dostlukları böyle ise, acaba düşmanlıkları nasıl olur?" diye düşünmeye başladı. Her ne kadar en seri şekilde NATO'nun en üst düzeydeki makamlarından ve Norveç yönetiminden resmen özür dilenmişse de, Türkiye tatbikattaki 41 askerini geri çekti. Skandalı gerçekleştirenlerin bir medya teknisyeni ile Norveç silahlı kuvvetlerinin bir sivil personeli olduğu ve görevine son verildiği açıklandı.³ Bu olayla birlikte Türkiye'nin NATO üyeliği bir kez daha tartışılmaya başlandı.⁴

Bu olay henüz tazeliğini korurken, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'la ilgili bir skandal Kanada'dan duyuldu. 9. Halifax Uluslararası Güvenlik Forumu'na katılan Akar'ın konuşması öncesi ilgili forum kurumunun Twitter hesabında, Akar'ın 15 Temmuz FETÖ Darbe Girişimi sırasında boynunda kemer izlerini gösteren fotoğrafı paylaşıldı. Çok daha temiz ve net fotoğraf bulunabilecekken, "darbe" çağrıştıran fotoğrafın gösterilmesi de NATO'yla ilgili tartışmaları alevlendirdi.⁵

* Prof.Dr. İstanbulAyvansaray Üniversitesi, İktisadi, İdarive Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, celalettinyavuz@ayvansaray.edu.tr ORCID:0000-0003-2741-4943

1 Güven Özalp, "NATO'da skandal", *Hürriyet*, 18.11.2017.

2 Yıldray Uğur, "Millî ve yerli Rusçuluk", 20.11.2017, <http://www.karar.com/yazarlar/yildirayogur/milli-ve-yerli-rusculuk-5494>

3 Özalp, agm.

4 Uğur, agm.

5 "NATO Rezaletinin Ardından Yeni Skandal! Akar'ın 15 Temmuz'dan Sonra Çekilen Fotoğrafını Paylaştılar", 20.11.2017, <https://www.haberler.com/nato-rezaletinin-ardindan-yeni-skandal-hulusi-10261140-haberi/>

Konu hakkında Türkiye'nin NATO eski Daimî Temsilcisi Büyükelçi Ümit Pamir, bu bireysel olayı iç politika malzemesi haline getirmek yerine ceza sisteminin işletilmesini ve hemen 'NATO bana karşı' diye düşünülmemesi gerektiğini önerdi.⁶ Buna karşılık aynı tam tersi bir görüşle "NATO hâlihazırda 15 Temmuz karanlık darbe girişiminden ne ölçüde haberdar olduğunu veya organizatörü olup olmadığını Türk kamuoyunu ikna edici biçimde açıklayamadı!" şeklinde, Türkiye'deki Patriot hava savunma füzelerinin çekilmesini, NATO ülkelerinin Türkiye'yi tehditle karşı karşıya bırakmak gibi görenler de vardı.⁷ Öyle ki, "NATO karşıtı olmamak; vatansever olmamak!" gibi bile algılanır olmuştu. Büyükelçi Pamir ise ABD'nin NATO'nun en sözü geçen üyesi olsa da 'ABD ne derse olur' diye bir şey olamayacağını, ABD'ye kızıldığında her şeyin NATO'ya mal edilmemesi gerektiğini belirtti.⁸

Güvenlik politikaları, ABD, AB ve NATO ile ilişkileri izleyen bir köşe yazarı ise daha önce "NATO'ya karşı VP üyesi Doğu Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunun NATO üyesine dönüşerek ABD'nin askerî güvenlik şemsiyesi altına sığındığını"⁹ ifadeyle, tüm Avrupa'nın can attığı NATO üyeliği konusunda "Pire için yorgan yakmaya değmez!" der gibiydi. Uzun yıllar Türkiye adına NATO karargâhlarında ve Türkiye'de bu konuyla uğraşmış müstafi Donanma Komutanı emekli Oramiral Nusret Güner NATO'nun Türkiye açısından önemini şöyle vurgulamaktadır:

"Türkiye, Batı'dan büyük kötülük görmüştür, ama bu AKP iktidarından çok evvelden beri vardır. (...) Türkiye'nin yarım yamalak da olsa, tek söz sahibi olduğu teşkilat NATO'dur. Türkiye'nin 'Hayır!' dediği hiçbir şeyi NATO yapamaz. Tabii yapmak istiyorlarsa, ABD olarak, İngiltere olarak, Almanya olarak yapabilirler. NATO'dan çıkan bir Türkiye, onların işlerini daha da kolaylaştırır. Güvenlik ve ekonomi yönünden kendi kendinize yeterliyseniz içinize kapanabilirsiniz, bağımsızım diyebilirsiniz. Aksi takdirde, özellikle bir 'güvenlik şemsiyesine ihtiyaç duyarsınız. Yani NATO'dan çıkalm diyenler hangi şemsiyeye girebileceklerini de söylemeliler. Tabii, NATO'dan çıkıp, başka bir güvenlik şemsiyesi altına gireceğiniz ülkelerin emperyalist emelleri olmadığını söylemek biraz zor. Onun için bazı gizli maksadı olanlar, hep 'bağımsız Türkiye-NATO'dan çıkalm' derler. Rusya, Çin vb. ile beraber olalım demeyi telaffuz etmezler."¹⁰

6 İpek Özbey, "Tapunun 29'da 1'i bize ait", *Hürriyet*, 22.11.2017.

7 Okan Müderrisoğlu, "NATO'nun cevaplaması gereken sorular.", *Sabah*, 25.11.2017.

8 Özbey, agm.

9 Sedat Ergin, "NATO'dan vazgeçme maliyeti", *Hürriyet*, 23 Kasım 2017.

10 "Deniz Kuvvetleri Komutanı olacakken istifa eden oramiralden ezber bozan NATO çıkışı", 19.11.2017, <https://odatv.com/deniz-kuvvetleri-komutani-olacakken-istifa-eden-oramiralden->

Aslında Amerikalılar da dâhil pek çok NATO üyesi ülke uzmanlarınca Türkiye'nin ittifaka ve Batı dünyasına katkıları da vurgulanmaktadır. Bunlardan ünlü Jeopolitikçi Zbigniew Brzezinski Türkiye için, “*Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlayan, Akdeniz’e geçişi kontrol eden, Rusya’yı Kafkaslarda dengeleyen, köktendinciliğin karşıtı ve NATO’nun güney kanadı olarak önemli bir ülke konumuna sahiptir?*”¹¹ şeklinde, soğuk savaş sonrası bile övgüler yağdırmıştı. 1949’da kurulan ve Türkiye’nin üyesi olabilmek amacıyla oldukça yoğun çaba sarf ettiği NATO’dan ayrılmanın gerçekten zamanı geldi mi, ya da özellikle soğuk savaş sonrası değişen güvenlik algılamaları sonucu Türkiye’nin artık NATO ittifakına ihtiyaç yok mudur? Türkiye’nin güvenliğiyle çok yakından ilgili bu konunun enikonu araştırılması gerektiği düşüncesiyle bu çalışma gerçekleştirildi.

NATO’nun Kuruluş Maksadı ve Türkiye’nin İttifaka Üyeliği

Geleneksel askerî politik yaklaşım anlayışına göre güvenlik, devletin bekasıyla ilgilidir olup, hayati tehditlere karşı savunma söz konusudur. Bu güvenlik anlayışına göre “*tehdidin ortadan kaldırılması için kuvvet kullanımı dâhil olağanüstü önlemler alınması*” meşrudur. Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı içerisinde “*Uluslararası sistemin bütünü ya da bütüne yakınının güvenliği, coğrafi ya da işlevsel alt sistemlerin, bölgelerin güvenliği, devletin güvenliği, toplumun güvenliği, toplumsal alt grupların güvenliği ve bireylerin güvenliği*”¹² temel esaslardır.

I. Dünya Harbi ve 21 yıl sonra II. Dünya Harbi’ni yaşayan Avrupa, benzer yıkıcı savaşlara karşı güvenlik esaslarını sağlayabilmek amacıyla arayışlar içerisine girdi. Nisan 1949’da kısa adı NATO olan, Kuzey Atlantik Antlaşması barışı koruma ve özgürlüklerini korumak amacıyla bağımsız ülkelerce kuruldu. Üye ülkeler siyasi dayanışma ve askerî savunma vasıtalarıyla gerektiğinde kendilerine karşı olabilecek her türlü saldırıyı püskürtebileceklerdi.¹³ NATO ittifakına giden yolda II. Dünya Harbi sonrasında Avrupa’nın doğusunda Sovyetlerin büyük bir

ezber-bozan-nato-cikisi-1911171200.html Ayrıca bk. Nuri Gürgür, “NATO’dan Ayrılmak Sorunlarımızı Çözer mi?”, 22.11.2017, <https://www.turkocaklari.org.tr/yazar/nuri-gurgur/nato-dan-ayrilmak-sorunlarimizi-cozer-mi-8296>

11 Özlem Zerrin Keyvan, “NATO’nun Avrupa Güvenliğindeki Rolü ve Türkiye Faktörü”, *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO – Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*, ed. M. Seyfettin Erol, Ankara 2012, s. 351.

12 Suat Dönmez, *Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s. 3-5.

13 *North Atlantic Treaty Organisation NATO*, NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels, October 1995, s. 17.

güç halinde kalması, Avrupa kıtasındaki ülkeler de dâhil, rejim ihracı çabaları ve Avrupa'dan başlayıp tüm dünyada baş gösteren ABD-Sovyetler arasındaki üstünlük yarışının payı büyüktü. Türkiye, Yunanistan, Norveç ve Avrupa'nın batısında dahi Sovyet tehdidi hissedilmeye başlanmıştı. Savaş sonrasında yıkılan Avrupa'da İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 17 Mart 1948'de Brüksel Anlaşması imzalandı. Ardından SSCB'ye karşı Batı Birliği Savunma Örgütü adıyla bir askerî örgüt kuruldu. Ancak savaş yaralarını sarmakta olan bu ülkelerin SSCB'ye karşı caydırıcılığı çok zayıftı. 4 Nisan 1949'da ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İzlanda ve Brüksel Anlaşması'nı imzalayan ülkelerle Washington'da NATO'nun ilk 12 kurucu ülkesini oluşturdular.¹⁴ Böylece NATO'nun ilk Genel Sekreteri İngiliz Lord Hastings Lionel Ismay'ın "*ABD'yi içerde, Sovyetleri dışarda, Almanları aşağıda tutan.*" şeklinde tanımladığı NATO ittifakı ortaya çıktı.¹⁵

II. Dünya Harbi devam ederken ve henüz Almanya teslim olmadan önce Rusya Dışişleri Bakanı Molotov, Moskova Büyükelçisi Rauf Selim Sarper'e 1925 tarihli saldırmazlık anlaşmasının uzatılmayacağını nota ile bildirdi. Ayrıca, Boğazlar rejiminin değişmesi gerektiğini de söyledi. Bir diğer görüşmesinde 1921 Moskova Anlaşması ile Türk tarafına bırakılan Kars ve Ardahan'ın istenmesi takip etti. Sovyet tarafının bu talepleri, Türkiye'yi Batı şemsiyesi altında bir ortak savunma arayışına yönlendirdi.¹⁶ 11 Mayıs 1950'de CHP iktidarı son günlerinde NATO'ya resmen üyelik başvurusunda bulundu, sonuç alınmadı. Aynı yıl gerçekleştirilen genel seçimlerin galibi Demokrat Parti iktidarı 25 Temmuz 1950'de Kore Savaşı'na ABD ve müttefiklerinin yanında 4.500 kişilik bir askerî kuvvet gönderdi. 1 Ağustos 1950'de de üyelik için bir kez daha NATO'ya başvuru yapıldı. Ancak Eylül 1950'de gene reddedildi. Bu arada Türk askeri Kore Savaşı'nda üzerine düşen görevleri başarıyla gerçekleştirdi. ABD'nin, 15 Mayıs 1951'de Türkiye ve Yunanistan'ın üyelik teklifi üzerine İngiltere ve Kuzey Ülkeleri de rıza gösterdiler. İki ülke de 18 Şubat 1952'de NATO üyeliğine kabul edildiler.¹⁷ Türkiye'yi Batı

¹⁴ *North Atlantic Treaty Organisation NATO*, s. 20-21.

¹⁵ Lord Ismay, "It is Your Duty to Accept, Pug – Churchill to Ismay", 4.02.2018, https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_137930.htm

¹⁶ Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası C I 1919-1980*, edit. Baskın Oran, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2002, s. 501-503. Türkiye'nin II. Dünya Harbi sonrası Sovyetlerle yaşanan gerilimlerin ayrıntıları için bk. Fahir H. Armaoğlu, *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ayrıldız Matbaası, Ankara 1975, s. 746-749.

¹⁷ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası C I 1919-1980*, edit. Baskın Oran, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2002, s. 545-550. Ayrıca bk. Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidi*

Bloğu içerisine iten Sovyetler ise Stalin'in ölümünden sora 1953'te Türkiye ile ilgili Boğazlar, Kars ve Ardahan gibi taleplerinin tümünden vazgeçtiklerini açıkladılar.¹⁸

1955'te Sovyetlerin liderliğinde Varşova Paktı (VP) kuruldu. Bundan sonra NATO ve VP arasında bir güç dengesi oluştu. ABD, zaman içerisinde Batı bloku ve Avrupa'nın güvenlik ve siyasi mimarisinin başlıca aktörü haline geldi. Bloklar arasındaki kuvvet dengesi nükleer silahlara dayandığı gibi, konvansiyonel silahların dengesi de önemliydi. Bu tarihten sonra bloklar içerisinde yer alanların bağlı oldukları bloğu terk etmeleri neredeyse imkânsız hale gelmişti.¹⁹ Sovyetler Birliği, süper güç haline geldiği 1960'lı yıllardan itibaren dünya denizlerinde daha çok savaş gemisi dolaşturmaya, dünyanın hemen her yerindeki politik sorunlara müdahil olmaya başladı. 1964 Kıbrıs Krizi sırasında Türk boğazlarından Akdeniz'e geçen Sovyet savaş gemisi trafiğinde büyük artış görüldü. Hele de Türkiye'nin güneyinde özellikle Suriye olmak üzere, Suriye ve Irak'ın da Sovyet politikalarına yakınlığı, ittifak anlaşmaları dikkate alındığında, Türkiye bölgede kendi emniyetini dahi sağlayamadığını düşünerek, istihbarat maksatları ve Sovyet sisteminin çökertilmesi için NATO müttefiki ABD ile mümkün olduğunca yakın iş birliği içerisine girmişti. Türkiye'nin o dönemde NATO üyeliğine en yakın ilgiyi gösteren ABD'nin bir zamanlar Ortadoğu siyasetinde etkili simlerinden George McGhee, soğuk savaşın son günlerindeki bir yazısında, Türkiye'ye karşı ilginin nedenini "*Kanunca Ortadoğu, 1952'den bu yana Türk Silahlı Kuvvetlerinin barikat görevi yapmaya ve Türkiye'nin NATO garantisi sayesinde NATO güçlerini bölgeye çekmeye hazır olması dolayısıyla korunabilmiştir.*"²⁰ şeklinde açıklamıştır. Yani ABD açısından nasıl ki Türkiye'nin NATO üyeliğiyle ABD'nin Ortadoğu politikası örtüşmüşse, Türkiye'nin de Sovyet tehdidi karşısında ABD'yle çıkarları ile örtüşmüştü.²¹

Varşova Paktı ile Sovyetlerin Dağılması ve NATO

1985'te Sovyetler Birliği Genel Sekreteri seçilen Mihail Gorbaçov, Glasnost

Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi – III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 126-130.

18 Tellal, *age.*, s. 507.

19 Ali L. Karaoşmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C X, S. 40 (Kış 2014), (s. 3-38), s. 6.

20 Mehmet Saray, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi*, (G. McGhee, The US-Turkey-NATO, The Middle East Connection, London 1990, s. XIII-XIV), Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s. VII-VIII.

21 Celalettin Yavuz, "Dış Politikada Eksen Değişikliği Düşünülyorsa Şimdi Tam Zamanı", 2023, 15.03.2009, S. 95, s. 19.

(açıklık) ve Prestroika (yeniden yapılanma) adı verilen politikalarıyla siyasi, ekonomi ve toplumsal alanlarda dönüşüm yapmak istedi. Bunlara ABD ile bir seri silahsızlanma görüşmelerini de ekledi. Malta Zirvesi sonrasında “*Soğuk savaşın sona erdiği ve kalıcı barış çağının başladığı.*” bildirildi. Gorbaçov’un girişimleri soğuk savaş gerilimini azaltırken Sovyetlerin ve VP dağılmasının fitilini de ateşledi. Önce Doğu ve Batı Almanya Sovyetleri sıkıntıya sokan bir şekilde 1990’da birleşti.²²Almanya’nın birleşmesi Sovyetlere ilaveten bazı NATO ülkelerini de huzursuz etti. Zbigniew Brzezinski İngiltere ve Fransa’nın tutumunu “*Savaş sonrasındaki iyi ve demokratik siciline rağmen Avrupa’da güçlü ve potansiyel olarak egemen bir Almanya’ya karşı hâlâ duyulan korkuyu hafifletmede NATO’nun katkısını koymak için burada Thatcher ve Mitterand’ın Almanya’nın birleşmesini geciktirmek ve hatta önlemek için yaptıkları son dakika manevralarını hatırlamak yeterlidir.*”²³şeklinde tanımlamaktadır.

ABD’nin, birleşik Almanya’nın NATO üyesi olması talebine Sovyetler önce itiraz etmişse de NATO kuvvetlerinin Doğu Almanya’da bulunmaması koşuluyla rıza gösterdi. 4 Aralık 1991’de SSCB’de 12 cumhuriyetten 11’i Alma Ata’da ‘Bağımsız Devletler Topluluğu’ adıyla bir anlaşmayı imzalayarak Sovyetler Birliği’ni tarihe gömdüler.²⁴Soğuk savaşın sona ermesinden sonra birçok NATO üyesi ülkenin jeopolitikçileri ve strateji düşünürleri bunu “NATO dayanışmasının bir zaferi” olarak gösterdiler. Bunlardan Zbigniew Brzezinski ise bu gelişmeyi “*Son 50 yılın bize öğrettiği en önemli ders, Avrupa’daki güvenliğin Avrupa’daki uzlaşmanın temeli olduğudur. NATO olmasaydı Fransa, Almanya ile uzlaşmak için kendisini yeterince güvende hissetmezdi.*” şeklinde özetlemişti. Brzezinski’ye göre NATO olmasaydı Avrupa Topluluğu hayat bulamaz, VP’nin eski üyesi Polonya kendini güvende hissedemez, Çek Cumhuriyeti-Almanya ile Macaristan-Romanya ilişkilerinin güvenliği ile Ukrayna’nın güvenlik hissiyatı gerçekleşmezdi.²⁵

Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlaşışındaki Değişimler ve NATO

19 Kasım 1990’da Paris’te Avrupa Güvenlik ve İş birliği Konferansı (AGİK, daha sonra AGİT) zirvesinde “Yeni bir Avrupa için Paris Şartı” yayımlandı. AGİK bölgesinde “*Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler*” paketiyle ilgili Viyana Belgesi ile

22 Serdar Kesgin, *NATO-Rusya İlişkileri*, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KARASAM), Giresun 2009, s. 10-11.

23 Zbigniew Brzezinski, “NATO’nun Genişlemesi İkilemleri”, *Yeni NATO: Soğuk Savaş’tan Sıcak Savaşa*, haz. Musa Ceylan, Ülke Kitapları, 1999, s. 33.

24 Kesgin, *age.*, s. 11.

25 Brzezinski, *agm.*, s. 33.

NATO ve sonu yaklaşan VP'nin 22 ülkesiyle Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA) imzalandı. Böylece devletlerin toprak bütünlükleri ile siyasi bağımsızlıklarına karşı tehdit ve güç kullanılmasının önüne geçilmiş olacaktır.²⁶

Gene NATO'nun 1991 Roma zirvesinin sonuç bildirisinde “*Stratejik Konsept*” adı altında soğuk savaş döneminin düşmanlıklarının bir tarafa bırakıldığı düşüncesiyle “*Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile iş birliği öngörülerek bu ülkelerin gelişmelerinin ittifakça desteklenmesi*” kararı alındı. NATO, AGİT, AT, Batı Avrupa Birliği (BAB) ve Avrupa Konseyi gibi kuruluşların birbirini tamamlayıcı rol oynamaları gerektiği vurgulandı. İttifakın “*Güvenliğin sağlanması*” için en önemli vazifesinin siyasi yolların kullanılarak gerçekleştirilmesi yönünde değişikliklere başlandı.²⁷ NATO'nun 1991 yılı “Stratejik Konsepti”nde savunma ve caydırma, barışa katkı, bir üyeye yapılan saldırıya ittifakın tamamına yapılmış gibi karşılık verme, kolektif savunma gibi değişmeyen ilkeler yanında yenileri de vardı. NATO'nun ilk kez “gizli” olmayan stratejik konseptinde şu ifadeler yer alıyordu:

“İttifakın güvenlik politikası; diyalog, iş birliği ve etkin kolektif savunma temeline dayandırılmış olup bunlar barışın korunmasında birbirlerini karşılıklı olarak güçlendiren unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Yeni fırsatlardan tam olarak yararlanmak suretiyle, İttifak savunma ihtiyacı için uygun olan en asgari düzeyde kuvvet bulundurmamak suretiyle güvenliği sağlayacaktır. Bu yolla İttifak; kalıcı bir barış düzenininin sağlanmasına köklü bir katkıda bulunmaktadır.”²⁸

Aralık 1991’de AB ülkeleri arasında, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) kavramının kesin çizgilerini ortaya koyan Maastricht Antlaşması imzalandı. Avrupalı bir kurum olan Batı Avrupa Birliği (BAB)’ne Brüksel Antlaşması’na taraf olan AB ülkelerine tam üye olma hakkı tanınırken, NATO üyesi ancak, AB üyesi olmayan ülkelere ve diğer Avrupa ülkelerine farklı statüler getirildi. Böylelikle Norveç, Türkiye ve İzlanda’ya Ortak Üyelik statüsü verildi, Danimarka ise kendi isteğiyle ortak üye statüsü aldı. AB üyesi olup da NATO üyesi olmayan İsveç, Finlandiya, Avusturya ve İrlanda ise gözlemci statüsüne alındı.²⁹ NATO içerisinde,

26 Sertif Demir, “Stratejik Konseptler ve NATO’nun Dönüşümü”, *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO*, ed.M. Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara 2012, s. 80.

27 Kesgin, *age.*, s. 14-15.

28 “Başlangıçından Bugüne NATO Stratejik Konsepti’nin Geçirdiği Evreler”, BİLGESAM Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, 22.12.2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-natostratejikkonsepti%E2%80%99%20nin-gecirdigi-evreler/#.Wtx4mnnav4g> (Erişim: 22.04.2018).

29 “Batı Avrupa Birliği”, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/bab.html, (erişim: 7.12.2007).

daha sonra AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)'na dönüşen AGSK'nin teşkilinin amacı; “*NATO’yu sadece kolektif savunma, yani 5’inci madde görevleri ile kısıtlamak, AB içinde Avrupa kriz yönetimine ilişkin yeni bir karar mekanizması yaratmak, kriz yönetimi, barışı destekleme harekâtında kendi kendine karar verebilen, yeterli bir askerî güç ile desteklenen bir Güvenlik ve Savunma Kimliğine kavuşmak, bunları sağlarken ilave bir harcamaya gitmeden NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanmak*” idi. Kriz yönetimi ve barışı destekleme harekâtında, sorumluluğun AB tarafından yüklenilmesi halinde NATO’nun, nükleer caydırıcılık ve 5’nci madde görevleri için ihtiyat kuruluşuna dönüşebileceği de ileri sürülmüştü.³⁰

NATO, soğuk savaş sonrası dağılan Yugoslavya’daki Bosna-Hersek krizinde BM’nin talebi üzerine silah kullandı. Adriyatik Denizi’nde Müttefik Deniz Kuvvetleri Harekâtı (*Sharp Guard*) ile Yugoslavya’ya silah gönderilmesini önlerken, Bosna-Hersek ve Hırvatistan hava sahasını Sırp hava araçlarına kapayan BM Barış Harekâtı (*UNPROFOR*)’na koruma ve destek sağladı. NATO’nun bu işlevi, o dönemde Sırbistan’ı destekleyen ve VP gibi NATO’nun da dağılacağını bekleyen Rusya’da hayal kırıklığı yaratmıştı.³¹

1998’de Lüksemburg’da 2000’li yılların Avrupa sınırları belirlenerek muhtemel AB üyesi ülkeler sıralandı. Ancak Türkiye, geleceğin Avrupa sınırları içinde yoktu. Zirve ile gelecekte AB üyeliği perspektifi getirilen Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya Mart 1999’da NATO üyeliğine ve BAB’a ortak üyeliğe kabul edildi.³² NATO’nun Avrupa bacağındaki ülkeler içerisinde özellikle Fransa ve Almanya AB’nin kendi savunma mekanizmasının gerekliliğini işaret eden ülkelerdir. Öncelikle NATO imkânlarından yararlanmak isteyen bu ülkeler, NATO’nun gereken desteği vermemesi halinde NATO’ya ihtiyaç kalmayacağını şu ifadelerle iddia etmektedirler:

“Koşmak isteyen, bacaklarını bağlamamalıdır. Büyük bir ekonomik güç olan AB, askerî konulara geldiği zaman maalesef bunu yapmaktadır. Bu alanda dikkatli konulara geldiği zaman maalesef bunu yapmaktadır. Bu alanda dikkatli davranmalı ve AB karar vermelidir. ABD’nin bu konudaki açıklaması ise aynı gerçeği bir başka açıdan dile getirmiştir. ‘NATO’nun harekât ve planlama sistemlerini AB’ye açmazsak onlar er veya geç kendi sistemlerini kuracaklardır; bu da gelecekte NATO’yu bitirebilecektir.’”

30 Ahmet Gökçe, “Tarihi Perspektifi ile 21.YY’da NATO”, Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Proj. Dan. Mustafa Aydın, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 4.

31 Karaosmanoğlu, agm., s. 14.

32 “Batı Avrupa Birliği”, agm.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, imkân ve kabiliyetleri savunma açısından yetersiz AB, kendi güvenlik ve savunma politikalarında NATO'ya bağımlıdır. Dolayısıyla AGSP'yi NATO'nun, hatta ABD'nin kontrol ettiği ileri sürülebilmektedir.³³

NATO'nun 1999 Washington zirvesinde bir diğer “Yeni Stratejik Konsept”in esasları “*Transatlantik bağlantısının korunması (Avrupa ve Kuzey Amerika'nın güvenliğinin ayrılamaz olduğu konusunu vurgulanması), etkili bir askerî gücün devamı (bilhassa kriz yönetimi konularında), AGSK sürecinin NATO dâhilinde sürmesi, kriz yönetimi ve çatışmaların önlenmesi, ortaklık işbirliği ve diyalog, genişleme ve son olarak da var olan silahların kontrolü, silahsızlanma ve silahların yayılmasının önlenmesi*”³⁴ şeklinde belirlendi. Terör ise sabotaj ve örgütlü suçlarla birlikte “güvenlik riski” olarak belirtilmişti.³⁵ Bu konseptte, özellikle Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra kontrolü sağlanamayan “*Kitle İmha Silahları (KİS)*”nın “*haydut devlet*” diye nitelenen ülkelerin eline geçmemesi gerektiğinin altı çizilmişti. ABD'nin özellikle önem verdiği bu husus, Sovyetlerin dağılmasından sonra ehliyetsiz ellerdeki KİS'lere karşı güvenliğin tesisini öngören ABD istekleri ön plandaydı. Güvenlik kavramı, savunma boyutuna ilaveten siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerle birlikte daha geniş bir tanıma dayandırıldı. NATO'nun bu yeni güvenlik kavramı çerçevesinde ittifakın görev bölgesi de Avrupa-Atlantik bölgesinin dışına taştı.³⁶ Daha sonra ABD'de el-Kaide terör örgütünün yaptığı ileri sürülen 11 Eylül 2001 terör olaylarının ardından güvenlikle ilgili kavramlar yenilenip önlemler ve stratejiler değiştirildi. 2000'li yılların başlarında Avrupa ve NATO için tehdit olarak askerî olanlardan çok yolsuzluk, beceriksiz hükümetler, organize suç örgütleri, sınır güvensizliği, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, yasa dışı göç, etnik ve din eksenli çatışmalar, KİS'lerin yayılması, doğal kaynakların tehdit derecesinde azalmaya başlaması ve terörizm akla gelmeye başladı.³⁷ 11 Eylül 2001'le birlikte ilk kez NATO'da bir terör tehdidine karşı 5'nci madde işletildi. ABD ve İngiltere, ittifakın “*ortak meşru müdafaa hakkı*”na dayanarak, Afganistan'da yuvalanan el-Kaide terör örgütü ile bu örgüte kucak açmış bulunan Taliban'a karşı askerî müdahale gerçekleştirdi.³⁸ Bu girişimle NATO ilk kez sorumluluk alanı dışında (*out of area*) askerî harekât icra ediyordu.³⁹

33 Keyvan, agm., s. 350.

34 Gökçe, *agb.*, s.

35 Karaosmanoğlu, agm., s. 15.

36 Demir, agm., s. 85.

37 Chriss Donnelly, “Küreselleşme Bağlamında NATO ve Avrupa Birliğinin Gelecekteki Rollerini”, *Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik*, SAREM I. Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 29-30 Mayıs 2003), Gnkur ATASE Yayınları, Ankara 2003, s. 132.

38 Karaosmanoğlu, agm., s. 29.

39 Demir, agm., s. 86.

Kasım 2010'daki Lizbon zirvesinin ardından yeni stratejik konseptte terör “doğrudan tehdit” kabul edildi. Keza “*Teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan güvenlik riskleri, ulaştırma hatlarının, taşımacılığın ve uluslararası ticaretin güvenliği, (...) transatlantik bağlarının sağlam tutulması, ittifakça krizlerin önlenmesi, çatışmaların yönetilmesi ve çatışma sonrasında istikrarın sağlanması, demokratik standartlara ulaşan Avrupa demokrasilerine kapıyı açık tutmak, etkili, verimli ve esnek bir ittifak için reformları sürdürmek*” de özellikle vurgulanan hususlardı. Dünya nükleer silahlardan arındırılmaya çalışılırken, bu silahlar varken NATO'nun bu silahlara sahip olmaya devam etmesi de planlanmıştı.⁴⁰ İttifaka ait geniş coğrafi alanları hedef alan balistik füzelerin, hedef ülkelere ve insanlarına vereceği zararın önlenmesi için atmosfere girmeden, atmosferin dışındaki uzay boşluğunda önlenmesi için bir savunma sistemine ihtiyaç vardı. Bu yeni NATO stratejisinin ise ABD'nin füze savunma imkân ve kabiliyetlerinin devreye girmesini gerektiriyordu. Aksi halde kısa ve orta vadede bunun uygulanma şansı yoktu.⁴¹

Sovyetlerin mirasçısı Rusya dünya liderliğini ABD'ye kaptırsa da, ABD'nin dayatmaya çalıştığı uluslararası sistemde önemli bir aktör olma özelliğini korumaktadır. Bazen Batı dünyasıyla örtüşen politikalar içinde yer alsada, farklı siyaset izlemeyi de sürdürmektedir. Rusya, “*dünyanın alternatifsiz olmadığını ve kendisine ihtiyaç duyulduğu*” izlenimine sahiptir. Bu konuda Çin'in desteğini de almak suretiyle ABD ile ters düştüğü noktalarda tek başına da kalmamaktadır.⁴² Soğuk savaş sonrası Rusya-NATO ilişkilerinde 2008 yılına kadar önemli rahatsızlıklar yaşanmamıştı. Rusya'nın 2008'de Gürcistan'da, 2014'ten itibaren Ukrayna'da ve 2015'ten itibaren Suriye'deki askerî harekâtı, askerî gücünü Rusya'nın dış politikasında giderek daha etkili kullanmaya başladığı fark edildi.⁴³ NATO, Rusya'yla en ciddi krizi Ukrayna-Rusya Krizinde yaşadı. 4-5 Eylül 2014 tarihlerinde NATO üyesi ve ortak ülkelere 60 ülke liderinin yanı sıra BM, AB, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın üst düzey yetkililerinin Galler'in Cardiff şehrindeki zirvesinde, Afganistan ile Ukrayna'daki gelişmelere ilişkin

40 Karaosmanoğlu, agm., s. 15.

41 Sıtkı Egeli, “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Uluslararası İlişkiler*, C X, S. 40, Kış 2014, s. 39–73, s. 56.

42 Ulvi Keser, Asporça Melis Keser, “Ortadoğu'da Rusya Faktörü ve Düünden Bugüne Askerî Gerilim Stratejisi Üzerine”, Ortadoğu Sempozyumu, 2014, <http://ods2016.org/index.php/ulvi-keser-asporca-melis-keser-ortadoguda-rusya-faktoru-ve-dunden-bugune-askeri-gerilim-stratejisi-uzerine/>

43 Margarete Klein, “Russia's Military: On the Rise?”, *Transatlantic Academy Paper Series*, March 2016, s. 2. Ayrıca bkz: <http://www.transatlanticacademy.org/publications/russia%E2%80%99s-military-rise-0>

oturumlar da düzenlendi. Zirveye katılan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kırım'ın Rusya'ya ilhakının kabul edilemeyeceğini tekrarladı.⁴⁴Gürcistan ve Ukrayna'da Rusya'nın oynadığı rol, Sovyet mirasçısı Rusya'nın sert bir dış politika izleyeceğini, hatta onun da ötesinde gerektiğinde “saldırgan” olabileceğini işaret ediyordu.

Türkiye'nin Nato ve Batı Ülkeleriyle Soğuk Savaş Sonrası Yaşadığı Sıkıntılar ve NATO'dan Ayrılma Konusunda Tartışmalar

NATO her ne kadar bir ittifak ise de Washington Anlaşması'nın 5'nci maddesi üzerinde üye devletlerin beklentileri birbirlerinden oldukça farklı olabilmektedir. Keza her üyenin bölgesel ile küresel konumu ve çıkarlarına göre değişik tehdit algılamaları ile tehlikeleri mevcut olup, bunlar da anlaşmazlık konuları arasındadır.⁴⁵

Sovyetler Birliği ve VP dağıldıktan sonra eski Doğu Avrupa ve VP ülkelerinin birer birer NATO üyeliğine geçmeleri, bazılarının da AB üyesi olmalarıyla Avrupa'da karşı tarafta “düşman” kalmadığı için “*NATO'ya da gerek yok!*” düşüncesi yanında NATO'nun Güney-Doğu kanadındaki güçlü üyesi Türkiye için de benzer düşünceler yeşermeye başladı. Bakanlık görevleri dâhil siyasete yıllarını veren Kamran İnan, 1999 yılında TBMM bütçe görüşmeleri sırasında soğuk savaşın sona ermesiyle Türkiye'ye daha az önem verildiğini şöyle açıklamaktadır:

“Komünist tehdidi, Sovyetler Birliği askerî ve siyasi tehdidi altında birleşen Batı, o zaman Türkiye'ye büyük ihtiyaç duymuş ve Türk ordusunun gücü ve Türk Milleti'nin büyük kahramanlığıyla, kendisine bir savunma siperi halinde bizi görmüş ve kucak açmıştır. Vaktaki soğuk savaş son bulmuştur, bize karşı tutumları da, maalesef, gözle görülür ve çok rahatsız edici bir şekilde değişmeye başlamıştır.”

Kamran İnan 3 Nisan 1990 tarihli *Financial Times*'ta Edward Mortimer'in makalesindeki “*Türkiye'nin Batı kuruluşlarında bulunuşu ve Avrupa'daki mevcudiyeti, Stalin'in ve Komünist tehdidinin bir hediyesidir. Stalin gitti, Komünizm yıkıldı, Türkler, ait oldukları yere dönmelidirler!*”⁴⁶ şeklindeki ifadeleri üzerine Avrupalı NATO üyelerinin Türkiye'ye olumsuz bakışını hatırlatmıştı. Soğuk savaş öncesinde ve sonrasında NATO ve AB'yle yaşanan sorunlar arasında Kıbrıs başta geliyordu. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Yunanistan Türkiye'yi AB'ye sokmamak isterken,

44 “NATO Zirvesi 4-5 Eylül 2014”, <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/nato2014/nato/> (Erişim: 24.04.2018).

45 Karaosmanoğlu, agm., s. 33.

46 *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 21, Yasama Yılı 1, C I, B 12 (07.06.1999), s. 222.

Türkiye de GKRY'nin NATO-AB ortak faaliyetlerine katılımını engellemektedir. Bu anlaşmazlık özellikle Avusturya, Almanya, Fransa gibi ülkeler tarafından kullanılmakta ve Türkiye'nin AB üyeliği engellenmektedir.⁴⁷

Soğuk savaş sonrasında küresel ve güçlü ülkelerin tehdit algılamalarıyla gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin tehdit algılamalarının aynı eksende örtüşmediği 2003 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin komutanları tarafından net olarak görülebiliyor, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş veya küresel güç ülkelerinin tehdit algılamalarını koşulsuz kabul etmemeleri gerektiği de açıklanıyordu. Gücsüz ülkeler, "ithal malı" tehdit algılamaları üzerine millî güvenlik politikalarını kurma yanlışlığı yaparlarsa yeterince güvenli olamayabilirlerdi. Keza "güçlü ülkelerin, kendi millî çıkarları yönünde tanımladıkları tehdit algılamaları, gücsüz ülkelere dayatılarak, o ülkelerin çıkarlarına zarar verecek yaklaşımlar" içinde buldukları da fark ediliyordu.⁴⁸ AB'yle ilgili gelişmelerdeki olumsuzluklar üzerine MGK Genel Sekreteri Orgeneral Tuncer Kılınc, Harp Akademileri'nde Mart 2003 başlarında "Türkiye'nin Etrafında Barış Kuşağı Nasıl Oluşturulur?" konulu sempozyumda "AB yerine İran ve Rusya ile işbirliğine gidilmesi!" şeklinde bir yorum yaparak küresel ve güçlü ülkelere karşı bilinen ilk tepkilerden birini vermişti.⁴⁹

Soğuk savaşın sona ermesinden sonra özellikle ABD olmak üzere bazı Batı ülkelerindeki güvenlik politikası uzmanları "yeni düşmanlar" arar gibiydiler. Bunlardan Samuel Huntington, "Medeniyetler Çatışması" adlı makalesinde Doğu ile Batı arasında büyük bir çatışma yaşanacağını ileri sürüyordu. Hatta özellikle İslam coğrafyasındaki mezhep kavgalarının çıkacağını kışkırtıcı belirtmesinin yanı sıra adeta aynı zamanda bir senaryo yazar gibiydi. Hem daha önce Arnold Toynbee'nin "Meydan Okuma ve Cevap Verme" tezi, hem de Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" TSK tarafından "kibirli tezler" olarak nitelenmiş, bu tezlerdeki "Batı dışındaki diğer kültürlerin uygarlığa katkılarının görmezden gelinmesi"nin, uluslararası işbirliğini zedelediğini ve halen ülkeler arasında mevcut güven bunalımını körüklediği düşüncesi yeşermişti.⁵⁰ Soğuk savaş sonrası tek küresel güç haline gelen ve NATO'yu da kullanmak suretiyle istekleri bitmek bilmeyen ABD, 2002 yılında müdahale öncesinde, Irak'ın elinde uzun menzilli KİS olduğunu ileri sürüyordu. ABD ve

47 Karaosmanoğlu, agm., s. 34.

48 "Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın Açış Konuşması", *Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik*, Uluslararası Sempozyum (29-30 Mayıs 2003), SAREM, Genelkurmay Başkanlığı, s. 7.

49 "Paşa'ya balans ayarı", *Hürriyet*, 9.3.2002.

50 Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın Açış Konuşması, *agy.*, s. 17.

İngiltere Irak’a müdahale hazırlığı yaparken, Fransa ve Almanya gibi NATO, AB ve G-7’nin iki önemli ülkesi buna karşı çıkıyordu. Bir İngiliz gazetesi Fransa ve Almanya’nın tutumunu “*Chirac ve Schröder’in NATO’yu mahvetmeye ve ülkelerini yarım yüzyıl korumuş olan Washington’un yüzüne tükürmeye hakları yok!*” diye yazarak eleştiriyordu. Şurası kesindi ki, ABD ile Fransa ve Almanya arasındaki bu bunalım o güne kadar NATO’da bu ülkeler arasında yaşanmamış büyüklükteydi. Türkiye ise bazı limanlarında ABD askerleri için ek düzenlemelere izin verirken, ABD ile müzakere halindeydi. Ancak Türkiye’de de “*1 Mart Tezkeresi*” olarak diplomasi tarihine geçen, 1 Mart 2003’teki oturumunda TBMM, ABD’nin isteklerine onay vermedi. Ardından Türkiye’de mali piyasada ani düşüşler yaşandı, Türkiye kara listeye alınca da ABD’nin potansiyel bir tehdit olduğu konuşulmaya başlandı. Irak müdahalesine ise Almanya, Fransa, Türkiye, Norveç, Yunanistan, Kanada, Belçika ve Lüksemburg da karşı çıkmıştı.⁵¹

ABD, sekiz NATO üyesinin itirazına rağmen Mart 2003’te Irak’ı işgale başladı. ABD devlet adamlarının Türkiye’yi rencide eden beyanatları üzerine Türkiye’de özellikle üst düzeydeki komutanlar ölçülü bir şekilde ABD’yi eleştirmeye başladılar. Mayıs 2003’te Genelkurmay başkanı SAREM’in İstanbul’daki “*Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik*” başlıklı sempozyumun açılışında dönemin Genelkurmay II. Başkanı Yaşar Büyükanıt’ın açış konuşmasındaki ifadeler, aslında ABD gibi küresel bir güçle, küresel olmayan ama NATO müttefiki olan ülkeler arasındaki güvenlik anlayışının ne kadar farklı olduğunu gözler önüne seriyordu. Büyükanıt, gelişmiş ülkelerin tehdit algılamalarını eleştirel bir ifadeyle şöyle açıklamıştı:

“1. Ulaştıkları refah seviyelerinin muhafazası ve bu seviyenin yükselmesi yönündeki her olumsuz yaklaşım ve engel, bu ülkeler için bir tehdit olarak algılanmalıdır.

2. Doğrudan kendi ulusal çıkarlarını ve toplumsal düzenlerini tehdit eden terörist faaliyetler bir tehdittir. Ancak, bazı güçlü ülkeler, kendi sosyal ve ekonomik çıkarlarına zarar vermeyen terörist faaliyetleri, bırakın tehdit olarak algılamayı, eğer çıkarlarına uygun ise desteklenecek bir faaliyet olarak görebilmektedirler. Bu husus, bazı ülkelerde terörü tetikleyen bir olgu olarak görülebilir.

3. Yasa dışı göç ve nüfus hareketleri ile uyuşturucu trafiği, önemli bir tehdit olarak algılanırken, küresel boyutta, bu faaliyetleri kendi iç dinamikleri ve hukuksal düzenlemelerin cesaretlendirdiğini görmezden gelirler.

51 Celalettin Yavuz, “GOP’un İlk Uygulama Alanı Olarak Irak’taki Durum ve Türkiye”, *Avrupa Birliği ve Genişletilmiş Ortadoğu Projesi Bağlamında Türkiye*, haz. M. Kahramanyol, C. Yavuz, Türk Ocakları-ATO, Ankara 2006, s. 30-32.

4. Güçlü ülkeler, bir yandan her türlü KİS'e sahip olurken; diğer yandan, bu imkânlarla sahip olmaya çalışan bazı ülkeleri, bölgesel ve küresel bağlamda tehdit olmakla suçlarlar (...)⁵²

George W. Bush döneminde bazı Avrupa ülkelerinde NATO'ya ihtiyaç düşüncesi önemini yitirdi. Örneğin Almanya'da soğuk savaş döneminde NATO'nun gerekliliğine inananların oranı %90 iken, 2002'de %70'e, 2009-2010 döneminde ise %56'ya düştü.⁵³ Obama döneminde NATO ülkeleriyle ABD arasında önemli bir sorun olmaz iken, mevcut ABD Başkanı Donald Trump, 2016 yılı içerisindeki başkanlık seçimleri sırasında "*İttifak bize borçlu!*" diyerek, Avrupa ülkelerinin NATO'ya gereken maddi yardımı yapmadığını ileri sürdüğünden⁵⁴ tepki toplamıştı.

Türk devlet adamları nasıl ki ABD'nin müttefikliğini eleştiriyorlarsa, ABD'nin Türkiye ve Ortadoğu'yu iyi bilen uzmanları da Türk-Amerikan ilişkilerini irdeliyorlardı. Bunlardan CIA Türkiye masası eski şeflerinden Graham E. Fuller, daha 2007 yılında Türk-Amerikan gerginliğinin kaynaklarını şöyle sıralamıştı:

- ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik amaç ve politikaları ile Türkiye'nin kendi çıkarları arasındaki farklılaşmaya ilişkin Türk kaygıları.
- ABD'nin Orta Doğu'daki Türk kontrolü dışındaki siyasi, ekonomik, askerî ve stratejik eylemlerinin etkisiyle egemenliğin kaybedileceği yönündeki Türk kaygıları.
- ABD'nin Türk millî onur ve haysiyetine önem vermediği yönünde Türk kaygıları.
- ABD'yle stratejik bağların, Türkiye'nin bölgedeki diğer seçeneklerini kısıtlaması.
- İttifakların sebep olduğu karışıklıkların, Türkiye'yi istenmeyen bölgesel çatışmalara sürükleyebileceği endişesi.
- Özellikle ABD çıkarlarına aykırı düşüldüğü anda, ABD güvenlik taahhütlerine ne derece güvenilebileceğine ilişkin Türk kaygıları.⁵⁵

52 "Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt'ın Açış Konuşması", s. 8-9.

53 Celalettin Yavuz, *Avrasya'da Türk Jeopolitiği-Türklere Açılan Geniş Ufuklar*, Berikan Yayınları, Ankara 2010, s. 586.

54 Jeffrey Rathke, "America's NATO Problem: We've Forgotten Why We're a Member", May 24, 2017, <https://www.csis.org/analysis/americas-nato-problem-weve-forgotten-why-were-member>

55 Graham E. Fuller, *Yeni Türkiye Cumhuriyeti Yükselen Bölgesel Aktör*, çev. Mustafa Acar, TİMAŞ Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Nisan 2008, s. 276.

ABD yönetimini de eleştirileriyle bilinen siyaset bilimci Chomsky, “Terör” tanımı konusunda ABD’yi, “*Geçerli terör tanımının ABD siyasetini belirleyen kişilerin bakış açısına göre yapılması gerekmektedir. Terör, onu bize karşı uyguluyorsanız standart anlamda terördür, ancak onu biz size karşı uyguluyorsak iyi huyludur, insani müdahaledir, iyi niyetle yapılmaktadır. Fiilen kullanılan tanım budur. Eğitilmiş kesimler dürüst olsalardı bunu söylerlerdi. Bu yapılsa tanımlama sorunu da tamamen sona ermiş olurdu.*”⁵⁶ şeklinde eleştirmektedir.

Fuller, Türkiye ve ABD’nin Orta Doğu’da en azından “prensip”, teorik olarak paylaştıkları ortak çıkarlarına vurgu yaparak bunları şöyle belirlemiştir:

- “Merkezi bir yönetim altında toplanmış, barış içinde bir Irak.
- Militan olmayan, nükleer gücü olmayan bir İran.
- Arap-İsrail uyuşmazlığının sona ermesi.
- Özellikle Türkiye’yi etkilediği için, bölgede terörizmin sona ermesi.
- Radikal İslam’ın gelişme ve yayılmasının sona ermesi.
- İsrail ile iyi ilişkilerin devam ettirilmesi (özellikle ticari alanda.).
- Orta Doğu’da geniş kapsamlı istikrarın sağlanması.
- Türkiye’ye uzanan Hazar Denizi ve Orta Asya petrol boru hatlarının geliştirilerek, Türkiye’nin enerji dağıtım soketi haline getirilmesi.
- Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Orta Asya cumhuriyetlerinin *de facto* bağımsızlıklarının korunması.”⁵⁷

Fuller’e göre 2007’de Türkiye’nin hoşuna gitmeyen ABD politikaları şöyleydi:

- ABD liderliğindeki terörizmle küresel savaş, Müslüman dünyada gerginlikleri arttırmakta ve İslam dünyası-Batı ilişkilerini kutuplaştırmaktadır.
- Irak’ta Türk çıkarlarına zarar veren savaşla, Kürtlerin bağımsızlığı teşvik edilip, ülkenin parçalanma süreci hızlandırılmakta, radikal İslamcı terör yaratılmaktadır.
- ABD, Irak’ta PKK sorununu çözmek için ciddi ölçüde gayret sarf etmemektedir.
- ABD, Irak’ta Türkiye’nin eylem özgürlüğünü kısıtlamaktadır.
- ABD’nin İran politikaları, Türkiye’nin İran’la enerji politikasını

56 *Tehlikeli Güç-ABD’nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu*, (Noam Chomsky ve Gilbert Achcar’ın Değerlendirmeleri), ed.Stephan R. Shalom, çev. Yavuz Alogan, İthaki Yayınları, İstanbul 2007, s. 20.

57 Fuller, *age.*, s. 287-288.

engellemekte, İran milliyetçiliğini ve Batı'ya karşı direniş ruhunu yoğunlaştırmaya hizmet etmektedir.

- İran'ın nükleer sorununa askerî çözüm hedefleyen girişimler etkili olmayacak ve bölgesel istikrarsızlıkları Türkiye'nin çıkarları aleyhine geliştirecektir.

- Türkiye'nin güvenliği ve çıkarlarını etkileyen stratejik ve askerî eylemler konusunda Türkiye'ye saygılı davranmamakta ve ciddi olarak danışmamaktadır.

- İsrail'e kayıtsız şartsız desteğiyle Filistin sorununu derinleştirmekte, Müslüman-ABD gerilimini kutuplaştırmakta, Türkiye'nin çıkarlarına zarar vermektedir.

- ABD politika tercihleri, tüm dünyada olumsuz reaksiyonlar yarattığından Türkiye'nin bu politikaları benimsemesini veya bunlarla iş birliğini zorlaştırmaktadır.

- ABD'nin İslam dünyasına demokratikleşme dayatması istikrarsızlığı azdırmaktadır.⁵⁸

Fuller'in "*Gelecek ne getirirse getirsin, bir şey kesindir: O eski, öngörülebilir ve sadık Amerikan müttefiki olan Türkiye artık tarihe karışmıştır.*"⁵⁹ şeklindeki ifadesi, yeni dönemde ABD'nin Türkiye'ye bakışının özeti gibidir.

Türkiye'nin, ABD'ye ilaveten NATO ülkelerinin bazılarıyla veya NATO ittifakıyla mevcut anlaşmazlıkları Suriye iç savaşında da devam etti. Türkiye, Suriye iç savaş sırasında 24 Kasım 2015'te Hatay'ın güneyinde bir Rus uçağını düşürdüktan sonra Rusya'nın yarattığı gerilim sırasında NATO'dan Türkiye'nin beklediği destek açık olarak belirtilememişti. Keza IŞİD (DAEŞ) terör örgütüyle mücadele konusunda da benzer eksiklikler olunca Türkiye, NATO'nun hukuken teminatı olan "*ortak savunma*" yükümlülüğünün tartışmalı hale geldiğini düşünmeye başladı.⁶⁰

NATO, Eylül 2016'daki Varşova Zirvesi'nde Rusya'ya dışlarını göstermeye başladı. Zirvenin sonuç bildirisinde "Rusya'nın NATO toprakları çevresinde kışkırtıcı askerî eylemlerde bulunduğu", "*son zamanlarda saldırgan tutumu ile tehdit ve güç yoluyla siyasi amaçlarını gerçekleştirmeye dönük istek gösterdiği*", bölgesel istikrarsızlığın kaynağı olduğu savunuldu. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg Rusya'nın Kırım'ı

58 Fuller, *age.*, s. 291-292.

59 Fuller, *age.*, s. 321.

60 Hacı Mehmet Boyraz, "NATO'nun Varşova Zirvesi", SETA, 17.09.2016, <https://www.setav.org/natonun-varsova-zirvesi/>

ilhakını tanımadıklarını ve Moskova'nın Ukrayna'daki politikalarını kınadıklarını açıkladı. Ayrıca NATO'nun Estonya, Letonya ve Litvanya'ya takviye birlikler göndermesi kararı alındı. Zirvede Türkiye açısından önemli olan, IŞİD (DAEŞ) terör örgütüyle mücadele sırasında Suriye ve Irak hava sahasını denetleyecek ek AWACS erken uyarı ve gözlem uçaklarının Türkiye'ye gönderilmesi idi. Türkiye açısından “*Rusya'nın Karadeniz'deki askerî varlığının müttefikler ile diğer ülkelere karşı risk oluşturduğu*” fikri de önemliydi.⁶¹

Aslında Türkiye açısından sıkıntı yaratan NATO ülkelerinin çoğunluğunun AB üyesi olması ve bunların Türkiye'nin AB adaylığına yeşil ışık yakmamalarından ileri geliyordu. Bu sebeple daha önceleri de Türkiye'nin AB'ye alternatif olarak Şanghay İş Birliği Örgütü (ŞİÖ)'nü dile getiren Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan, AB üyeliği yerine “*Türkiye'nin Şanghay 5'lisi içinde yer alması, çok rahat hareket etmesini sağlar!*” diyerek, bu isteğini Kasım 2016'da bir kez daha dile getirmişti. Zira Erdoğan'a göre “*AB, Türkiye için hiçbir zaman hayırlı rüya görmemişti!*” Erdoğan ayrıca Türkiye'nin ŞİÖ üyeliği konusunu Rusya Devlet Başkanı Putin ve Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'e açtığını, Putin'in “*Bunu değerlendiriyoruz!*” şeklinde bir ifade kullandığını da açıklamıştı. İngiltere'nin AB'den ayrılış kararını (Brexit) almasından sonrasına rastlayan bu çıkışla AB üyeliği dışında formüller bulunabileceği düşünölmeye başlandı.⁶² Erdoğan'ın çıkışı AB'den çok NATO bünyesinde yankılandı. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg bunun üzerine “*Eminim ki Türkiye, ortak savunma anlayışını, 5'inci maddeyi, NATO birliğini zayıflatacak hiçbir şey yapmayacaktır!*”⁶³ şeklinde bir açıklama yaptı. NATO yetkili birimleri gibi ŞİÖ üyesi ölkelerden de yorumlar duyuldu. Bir Rus generalinin “*Türkiye NATO'dan çıkmadan ŞİÖ üyesi olamaz*” demesi üzerine, Türkiye'nin her iki tarafta birden olamayacağı, ya da NATO'dan ayrılmadan ŞİÖ'nün NATO üyesi Türkiye'yi üye olarak kabul etmesinin pek mümkün olamayacağı da göröldü.⁶⁴

Rusya ile Aynı Güvenlik Sistemine Girip Girmeme Konusunda Bir Analiz

NATO'ya alternatif güvenlik sistemi arayanlar içerisinde Rusya'yla ittifak da önerilmektedir. Bu ittifak için geçmiş ve edinilen tecrübeleri de gözden geçirmenin

61 Mehmet Ali Güller, “NATO Rusya'yı düşman ilan etti”, 10.07.2016, <https://mehmetaliguller.com/2016/07/10/nato-rusyayi-dusman-ilan-etti/>

62 Vahap Munyar, “Varsa yoksa AB demeyin, Şanghay 5'lisi bizi rahatlatır”, *Hürriyet*, 20.11.2016.

63 Serkan Demirtaş, “Türkiye NATO'yu zayıflatıcı hamle yapmaz”, *Hürriyet*, 23.11.2016.

64 Sami Kohen, “Şanghay Grubu nasıl bir seçenek?”, *Milliyet*, 23.11.2016.

yararlı olacağı bir analize ihtiyaç vardır. Bu analiz için başlangıçta “*Tarihte Türk-Rus ilişkileri nasıldı?*” diye sorulabilir. Akla ilk gelen olumsuzluklar şöyledir:

- ‘Sıcak Denizlere Çıkma’ için Çar Büyük Petro ile başlayan Rus tehdidi.
- 1821 Mora İsyanı’nda Rusya’nın da Yunanlılara desteği büyüktü.
- Balkanlarda Panславizmi yayarak Türkleri Balkanlardan arındırma politikası.
- Rusya’nın Sinop limanındaki Türk gemilerini baskınla yakmasıyla başlatılan 1853-1856 Kırım Savaşı.
- Azınlıklar konusunda Rusya’nın Osmanlı devletine baskıları.
- Kafkaslardan ve Kırım’dan Rus baskısıyla göçler ve yaşanan insanlık dramları.
- Türk-Yunan sorunlarında Rusya’nın genelde Yunan yanlısı tavrı.
- I. Dünya Harbi’nde Rusya ve Osmanlı Devleti’nin hasım olması.
- II. Dünya Harbi başladıktan sonra Kafkasya ve Kırım’daki Türk ve akraba toplulukların Sovyetlerin sürgün politikasıyla telef edilmeleri.
- II. Dünya Harbi sonrası Sovyetlerin Boğazlar, Kars ve Ardahan üzerinde iddiaları.
- Sovyetler VP üyelerine müdahalesiyle Avrupa’da dost ve düşmanı korkutması. (1956’da Macaristan’a, 1968’de ise Çekoslovakya’ya askerî müdahalesi).
- 1967 Arap-İsrail savaşlarından sonra Akdeniz’de, Libya ve Suriye’deki askerî üslerine ilaveten 8-10 muharip ve lojistik destek gemilerinden oluşan bir kuvveti (Akdeniz Görev Kuvveti) ile Akdeniz’de ve Türkiye’ye tehdit oluşturması.

Burada “*Bu özetlenenler soğuk savaş ve öncesindeydi!*” denilebilirse de soğuk savaş sonrasında da Rusya’yla pek çok sıkıntılar yaşandı. Bunlardan öne çıkanlar şöyledir:

- Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türk Dünyası özgürlüğüne kavuşmuşsa da, Ermenistan birlikleri 1992-1993 döneminde Azerbaycan toprakları olan Dağlık Karabağ ile 7 rayonu işgal etti, Hocalı’da soykırım gibi katliam yaptı. Bir milyonu aşan Azerbaycan Türkü halen yerinden yurdundan edilmiştir. Bu olayda Rusya da Ermenilere destek verdi. Rusya’nın koordinatör ülke olduğu AGİT bünyesindeki MİNSK Grubu da o yıldan beri sorunun çözümünde ilerleme kaydedemedi.
- Bosna-Hersek krizinde, Boşnaklara saldıran Sırpların destekçisi Rusya’ydı.

- Soğuk savaş sonrası Çeçenistan’ın bağımsızlık mücadelesinde Rusya, taş üstünde taş bırakmayarak siviller dâhil çok sayıda Çeçen’i katletti.
- 1996-1997 döneminde GKRY’nin S-300 füzesi alma girişimine onay verdi.
- Kosova krizinde Rusya Sırpların yanındaydı. NATO, 1999’da Sırp kuvvetlerine yaptığı hava harekâtıyla Kosovalıların imha edilmesini önleyebildi.
- Ağustos 2008’de Gürcistan’a giren Rusya, Osetya’yı kopardı.
- 2013 yılı sonlarından itibaren Ukrayna’nın doğusundaki bazı yerler Rusya’nın desteklediği ayrılıkçılar tarafından işgal edildi. Ukrayna’dan ayrılan Kırım önce bağımsızlığını ilan etti, ardından Rusya’ya katıldı.
- 15 Mart 2011’de başlayan Suriye iç savaşında, başlangıcından itibaren Esad’ın yanında yer alan Rusya ile Türkiye’nin politikaları çatıştı.
- 24 Kasım 2015’te Hatay’da Rus uçağı düşürüldükten sonra Rusya’dan en sert yaptırımlar peş peşe geldi. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Türkiye’yi İŞİD’e destek vermekle suçladı. Daha sonra ilişkiler düzeldi ama Fırat Kalkamı Harekâtı sırasında Rus uçakları 2 ayrı zamanda Türk askerlerini bombalayarak şehit ettiler.
- PKK terör örgütü ve bunun Suriye uzantısı PYD-YPG konusunda da anlaşmazlık mevcuttur. PKK’ya Moskova’da büro açtıran Rusya, PKK elebaşı Abdullah Öcalan 1998 sonbaharında Suriye’yi terk ettiğinde ilk sığındığı ülkeler arasındaydı. PYD’nin ‘Suriyeli İlmli Muhalif’ gruplar arasında, Suriye’nin geleceğinin şekillenmesi için oluşturulan BM şemsiyesi altındaki Cenevre Süreci ve Rusya-İran-Türkiye üçlüsünün Astana Süreci’ne “*Tüm taraflar süreçte yer almalıdır!*” diyerek, burada “*Suriye Ulusal Kongresi*”ne, Türkiye’ye rağmen katılmasında ısrarcıdır.
- Irak kuzeyinde Mesut Barzani’nin ‘Bağımsızlık Referandumu’nu açıkça eleştirmeyenler arasında da Rusya bulunmaktadır.

Bu özetlerden anlaşılacağı üzere Türkiye, Rusya ile aynı güvenlik sistemi içerisinde yer alırsa, güvenliğinin tehlikeye girmeyeceğinin de garantisi yoktur.

NATO İttifakının Türkiye Açısından Yarar ve Mahzurları

NATO’dan ayrılıp ayrılmamaya karar vermeden önce NATO’nun Türkiye’ye sağladığı yarar ve mahzurları da özetle inceleyip bir analiz yapmaya ihtiyaç vardır.

NATO Üyeliğinin Türkiye'ye Sağladığı Yararlar

Bazı olumsuzluklara karşılık NATO sayesinde Türkiye yararına gerçekleşen pek çok olumlu gelişme vardır. Türkiye, Soğuk savaş döneminde NATO'nun konvansiyonel ve nükleer şemsiyesinin caydırıcılığıyla Sovyet tehdidinden korundu. VP ve Sovyetlerin çöküşünde etkili oldu. Sovyetlerin çöküşü sonucu Türk Dünyası esareten kurtuldu. Türkiye'nin demokrasinin gelişmesine, teknolojiye tutunmasına, Türk Diplomat ve Subaylarının yetişmesine katkı sağladı.

2005 yılı verilerine göre Türkiye, NATO Altyapı Programına katıldığı 1953 yılından itibaren yakın bir geçmişe kadar programa, 270 milyon avro katkıda bulunmuştur. Buna karşılık NATO fonlarından yaklaşık 4.5 milyar avro pay almıştır. Yıllık 4,5 milyon avro milli katkı payına karşılık ortalama 84 Milyon Euro NATO katkısı sağlanmıştır. Bu sonuçlar, Türkiye'nin NATO'dan sağlanan alt yapı açısından Almanya'dan sonra ikinci sırada yer aldığını göstermektedir.⁶⁵

Türkiye, yaklaşık 50 yıl süreyle Sovyet tehdidine karşı NATO'nun nükleer ve konvansiyonel silahlarının şemsiyesi altında güvende olmuştur. Bu güven ve demokratik NATO ülkeleri sayesinde Türkiye, eksikliklerine rağmen bölgesinde istikrar anıtı ve demokrasiyle daha fazla haşır neşir bir devlet modeli olarak ortaya çıkmıştır. TSK, NATO ittifakı sayesinde bölgesindeki NATO haricindeki ülkelere göre daha etkin ve modern harp silah ve araçlarıyla donatılmıştır.

NATO sayesinde Türkiye'nin en azından iki bürokrat kesimi; askerler ve hariciyeciler iyi yetişme imkânı bulmuşlardır. Bu iki kesim de dünya olaylarını izleme ve değerlendirme konusunda, yeterince tanımayanlar tarafından zaman zaman “*Batıcı*” ya da “*Amerikanca, NATO'cu*” gibi yalan yanlış nitelendirilseler de, NATO sayesinde dünyayı takip etmeyi ve geleceği görmeyi öğrenmişler, teknoloji ve dünya siyasetine yabancı kalmamışlardır.⁶⁶

Soğuk savaşın sona ermesiyle Türk Dünyası özgürlüğüne kavuşmuş; Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan gibi akraba milletlerin kendi devletleri kurulmuş, bunun gerçekleşmesinde de NATO dayanışmasının, caydırıcılığının ve kararlılığının önemli katkısı olmuştur.

65 NATO'nun TSK'ye maddi desteklerinin özet dökümü için bk. Yavuz, *Avrasya'da Türk Jeopolitiği-Türlere Açılan Geniş Ufuklar*, s. 572-573.

66 Celalettin Yavuz, “Türkiye ve NATO'daki 60 Yıllık Serüveni”, 24.02.2012, <http://millidusunce.com/tuerkiye-ve-natodaki-60-yllk-serueveni/>

NATO İttifakı'nın Türkiye Açısından Mahzurlu Yanları

NATO, bir dostluk kuruluşu değil, ortak savunma ittifakıdır. NATO üyesi olmak, diğer NATO üyeleriyle sorun yaşanmayacağı anlamına da gelmemektedir. Zaten diğer NATO ülkeleri arasında da sorunlar çıkmaktadır. Bir taraftan Türk-Yunan sorunlarında NATO üyelerinin Yunan yanlısı tutumu Türkiye'yi rahatsız ederken, diğer taraftan ABD'nin 2003 Irak işgali öncesinde NATO üyesi Fransa ve Almanya'nın ABD'nin askerî harekâtına karşı çıkışı da unutulmamalıdır. Keza son yıllarda ABD'nin Almanya'yı, Almanya'nın Türkiye'yi “*tele kulak*” şeklinde dinlemesi de henüz hafızalardadır.

Benzer şekilde, NATO'da lider ülke konumundaki ABD başta olmak üzere, İttifak'ın güçlü Batılı üyelerinin, kendi siyasi-askerî strateji ve politikalarını adeta bir NATO politikası haline getirmek istemeleri, nalıncı keseri gibi kendine yontulan bireysel çıkar ve politikaların farklılığı örtüşen politikalar izlemeye engel olmakta, hatta karşılıklı güven sorunu dahi yaratabilmektedir.⁶⁷

Kurum bağlamında olmasa da NATO ittifakının küresel güç üyesi ABD ve bazı NATO üyeleriyle sorunlar yaşanmaktadır. ABD ile yaşanan sorunlar özetle şöyledir:

- Suriye'de ABD'nin, PKK terör örgütünün Suriye uzantısı PYD-YPG ile dolaylı da olsa ittifakı. 2014 yılından itibaren IŞİD'le mücadele sebebiyle başlanan bu oluşumla ittifakın, giderek bölgede özerk yapılanma tehlikesi.
- Türkiye'yi ele geçirmeye, demokratik hukuk düzenini değiştirmeye yönelik 15 Temmuz 2016 FETÖ Darbe Girişimi'nin elebaşlarını ülkesinde koruyup kollaması.
- ABD'nin uzun yıllardır Irak'ta Türkiye'ye zarar veren farklı politikaları.
- İranlı kara para aklayıcısı Reza Zarrap üzerinden Halk Bankası yöneticilerine, dolayısıyla Türkiye'ye yönelik hukuki operasyon.
- Mısır ve Filistin konularında Türkiye'nin tam tersi yönde farklı politikaları.
- Türkiye'ye NATO ülkelerinden gelişmiş hava savunma sistemi verilmeyince, Rusya'dan ısmarlanan S-400 füzesavar sistemi konusunda takındığı tehditkâr tavrı.

67 Merve Seren, Murat Yeşiltaş, “NATO Zirvesinde Terörizmle Mücadele ve İstihbarat Paylaşımı”, 1 Haziran 2017, <https://www.setav.org/nato-zirvesinde-terorizmle-mucadele-ve-istihbarat-paylasimi/>

- Türkiye'nin istediği modern silah sistemlerini vermekte isteksizken, Türkiye'ye tehdit PYD-YPG'ye önemli ölçüde silah ve cephane yardımı yapması.
- Ermeni meselesinde ABD, Türkiye'yle anlaşmazlığa düşen ülkelerden biridir.
- Zaman zaman Montrö Sözleşmesi hilafına Karadeniz'e çıkma istekleri.

Türkiye'nin ABD dışındaki diğer NATO ülkeleriyle de ayrışan politikaları şöyledir:

- Sığınmacı sorunu başta olmak üzere, çoğuyla Suriye politikaları çatışmaktadır. Suriyeli sığınmacılar konusunda Türkiye bu ülkelerce yalnız bırakılmıştır.
- AB üyesi NATO ülkeleri Türkiye'nin AB üyeliğine engel üretmektedirler.
- Ermeni, Kıbrıs ve Türk-Yunan sorunlarında Türkiye'nin karşısındadırlar.
- Ortadoğu'daki pek çok konu yanında PKK ve PYD/YPG gibi terör örgütlerine sempatiyi aşan ölçüdeki yardım ve yataklık gibi hususlarda da politikalar farklıdır.

Türkiye NATO'dan Ayrılırsa Ne Yapabilir?

Türkiye'nin NATO üyeliğinin fayda ve mahzurları hususlarında ayrıntılı bilgileri hatırladıktan sonra şu sorular akla gelebilir: “Bağımsız ve tek başına güvenlik politikası izlemek”, veya “ŞİÖ ve Kolektif Güvenlik Örgütü (KGÖ)'ne girmek suretiyle Rusya ile aynı güvenlik sistemi çatısı altında olmak”.

Türkiye, bağımsız ve tek başına güvenlik politikası izleyebilir mi? Bunun cevabını verebilmek için öncelikle Türkiye'nin güvenlik sorunu yaşamadan ve “zayıf devlet” konumuna düşmeksizin bulunduğu coğrafyanın istikrarsızlıklarına ne kadar dayanabileceğini dikkate almak gereklidir. Bölgesel, bölge dışı güçlerle mücadeleye ilaveten savunma harcamalarını arttırması halinde bu kez de ekonomik kalkınma engellenecek, ekonomik kalkınma olmayınca savunma sistemi de çökecektir. Türk savunma sanayii 1980'lerde başlattığı hamleyi sürdürse de, henüz Türkiye'nin ihtiyaçlarının çoğunu karşılayabilecek kapasiteye ulaşamamıştır. Şayet Türkiye “Nükleer Güç” olsaydı, yeterli caydırıcılık sağlanabileceğinden, bağımsız ve tek başına güvenlik politikası izlemesi daha kolay mümkün olabilirdi. Ama değil!

“ŞİÖ ve KGÖ'ye girerek Rusya ile aynı güvenlik sistemi içerisinde yer almak mümkün müdür?” sorusuna cevap aranacak olursa; çalışmanın ön bölümlerindeki gibi iyi bir analiz yapılmamış olsaydı, bu çalışma içerisinde Rusya ve Sovyetlerin tarihteki, soğuk savaş dönemindeki ve soğuk savaş sonrasındaki Türkiye karşıtı faaliyetleri ve

politikası düşünüldüğünde buna da “mümkün” demek akılcı olamayabilir. Üstelik bu ülkelerin şu sakıncalı durumları da mevcuttur:

- ŞİÖ ve KGÖ’deki Rusya ve Çin Batılı emperyalist ülkelerden farklı değildir.
- ŞİÖ, NATO’dan çok AB’nin alternatifi olabilir.
- ŞİÖ ve KGÖ ülkeleri teknoloji alanında NATO ülkelerinin gerisindedir.
- ŞİÖ ve KGÖ ülkelerinin neredeyse hiçbirinde demokrasi olmadığı gibi, evrensel hukuk kuralları da yerleşmemiştir.

Sadece yukarıdaki hususlardan bile *Türkiye açısından ŞİÖ ve KGÖ’nün NATO’ya alternatif “güvenli liman” olamayacağı* anlaşılmaktadır.

Sonuç

“*Türkiye ‘asla’ NATO’dan ayrılmamalıdır!*” veya “*Türkiye artık NATO üyeliğine ‘son’ vermelidir!*” demek için henüz erkendir. Ancak Brzezinski’nin “*Siyasette insan ‘asla’ ve ‘son’ kelimelerini hiç kullanmamalıdır!*”⁶⁸ sözünde olduğu gibi, bu konuda karar verilmeyeceği de anlaşılmamalıdır. Üyesi olduğu NATO dayanışması ve caydırıcılığı sayesinde Türkiye, Sovyetlerin dağılmasına kadar doğrudan bir silahlı çatışma yaşamadı. Sovyetler çöktükten sonra Rusya’nın potansiyel tehdidi sebebiyle Doğu Avrupa ve Balkan ülkeleri ya NATO üyesi oldu ya da olmak istiyorlar. NATO dışındaki Ukrayna ve Gürcistan Rusya’nın darbesiyle sarsıldılar.

Çıkarlar çatışınca sorunlar da ortaya çıkar. 2003’te ABD’nin Irak müdahalesine NATO üyesi Fransa ve Almanya karşı iken İngiltere, İtalya, İspanya, Polonya ABD’nin yanındaydılar. Böylece siyasi birlik kurmak üzere olan AB’yi çattırdattılar. Türkiye-NATO ilişkisi de örtüşen çıkarlara dayanmaktadır. Özellikle üyesi olan ABD, Fransa, Almanya gibi ülkelerin Türkiye ile çatışan çıkarları sebebiyle NATO günah keçisi yapılmakta, Türkiye’de zaman zaman kamuoyunu hareketlendiren “*NATO’dan ayrılmalı!*” şeklinde tepkiler yükselmektedir. Bir nükleer güç olan İngiltere, AB’den ayrılmakta ama NATO üyeliğine devam etmektedir. AB üyeliğini istemeyen Norveç’in NATO üyeliği de güvenlik açısından dikkat çekicidir.

Türkiye bölgesinde en azından soğuk savaş öncesinde olduğu gibi sonrasında da politik müdahaleler ve asimetrik tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak bölgesindeki diğer ülkelere göre kendisine biraz daha az “*dokunulmasında*”, NATO üyesi olmasının da büyük önemi olduğu unutulmamalıdır! Türkiye, AB üyeliği

68 Brzezinski, agm., s. 38.

sürecinde direnişle karşılaşırsa da NATO ve AGSP içerisinde kalmakla, hem bölgesindeki siyasi değişikliklerde “masada kalma” şansını, hem de askerî ve diplomasi alanındaki personelini “iyi” bir şekilde yetiştirme şansına sahiptir.

Büyükelçi Pamir, NATO’dan ayrılmanın erken olduğunu şöyle açıklamaktadır:

“Zaman zaman sanki biz NATO’nun dışında bir ülkeymişiz gibi davranıyoruz. Oysa NATO’ya girmek için çok çaba harcadık. NATO’ya girmek isteyen birçok ülke varken, Türkiye çıkmak isterse bizimle alay edilmesinden korkarım. Peki son tahlilde Türkiye NATO’dan çıkar mı? Çıkmaz. Çıkarsa pusulasını şaşırılmış gemi haline döner. Çıkmaz diyorsunuz ama diyelim ki çıkmaya karar verdi, ne olur? Bir kere Rusya alkışlar, çok sevinir. Rusya’nın gözünde bile itibarımız azalır. Bugünkü Türkiye olmazsınız. Ortadoğu ülkeleri de ‘Sen artık benim gibi oldun!’ derler. Bizi sevmeyenler çok sevinir.”⁶⁹

Kaynaklar

- Armaoğlu, Fahir H., *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975.
- “Başlangıcından Bugüne NATO Stratejik Konsepti’nin Geçirdiği Evreler”, BİLGESAM Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, 22.12.2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1221/-baslangicindan-bugune-natostratejikkonsepti%E2%80%99%20nin-gecirdigi-evreler/#.Wtx4mnav4g> (Erişim: 22.04.2018).
- “Batı Avrupa Birliği”, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/bab.html, (erişim: 7.12.2007).
- Boyras, Hacı Mehmet, “NATO’nun Varşova Zirvesi”, SETA, 17.09.2016, <https://www.setav.org/natonun-varsova-zirvesi/>
- Brzezinski, Zbigniew, “NATO’nun Genişlemesi İkilemleri”, *Yeni NATO: Soğuk Savaş’tan Sıcak Savaşa*, haz. Musa Ceylan, Ülke Kitapları, 1999.
- Demir, Sertif, “Stratejik Konseptler ve NATO’nun Dönüşümü”, *Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO*, edit. M. Seyfettin Erol, Barış Kitap, Ankara, 2012.
- Demirtaş, Serkan, “Türkiye NATO’yu zayıflatıcı hamle yapmaz”, *Hürriyet*, 23.11.2016.
- “Deniz Kuvvetleri Komutanı olacakken istifa eden oramiralden ezber bozan NATO çıkışı”, 19.11.2017, <https://odatv.com/deniz-kuvvetleri-komutani-olacakken-istifa-eden-oramiralden-ezber-bozan-nato-cikisi-1911171200.html>
- Donnelly, Chriss, “Küreselleşme Bağlamında NATO ve Avrupa Birliğinin Gelecekteki Rollerini”, *Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik*, SAREM I. Uluslararası Sempozyum Bildirileri (İstanbul, 29-30 Mayıs 2003), Gnkur ATASE Yayınları, Ankara, 2003.
- Dönmez, Suat, *Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO*, Doktora Tezi, Tez Dan. Özlem Kaygusuz, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- Egeli, Sıtkı, “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Uluslararası İlişkiler*, C X, S.: 40, Kış 2014
- Ergin, Sedat, “NATO’dan vazgeçme maliyeti”, *Hürriyet*, 23.11.2017.
- Erhan, Çağrı, *ABD ve NATO’yla İlişkiler, Türk Dış Politikası C I, 1919-1980*, edit. Baskın Oran, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2002, s. 545-550.

Fuller, Graham E., *Yeni Türkiye Cumhuriyeti Yükselen Bölgesel Aktör*, çev. Mustafa Acar, TİMAŞ Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Nisan 2008.

“Genelkurmay II. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt’ın Açış Konuşması”, *Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik*, Uluslararası Sempozyum (29-30 Mayıs 2003), SAREM, Genelkurmay Başkanlığı. Gökçe, Ahmet, *Tarihi Perspektifi ile 21.YY’da NATO*, Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Proj. Dan. Mustafa Aydın, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.

Güller, Mehmet Ali, “NATO Rusya’yı düşman ilan etti”, 10.07.2016, <https://mehmetaliguller.com/2016/07/10/nato-rusyayi-dusman-ilan-etti/>

Gürgür, Nuri, “NATO’dan Ayrılmak Sorunlarımızı Çözer mi?”, 22.11.2017, <https://www.turkocaklari.org.tr/yazar/nuri-gurgur/nato-dan-ayrilmak-sorunlarimizi-cozer-mi-8296>

Karaosmanoğlu, Ali L., “NATO’nun Dönüşümü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C X, S. 40 (Kış 2014).

Keser, Ulvi, Keser, Asporça Melis, “Ortadoğu’da Rusya Faktörü ve Dünden Bugüne Askerî Gerilim Stratejisi Üzerine”, Ortadoğu Sempozyumu, 2014, <http://ods2016.org/index.php/ulvi-keser-asporca-melis-keser-ortadoguda-rusya-faktoru-ve-dunden-bugune-askeri-gerilim-stratejisi-uzerine/>

Kesgin, Serdar, NATO-Rusya İlişkileri, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KARASAM), Giresun, 2009.

Keyvan, Özlem Zerrin, “NATO’nun Avrupa Güvenliğindeki Rolü ve Türkiye Faktörü”, Sıcak Barışın Soğuk Örgütü: Yeni NATO – Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar, edit: M. Seyfettin Erol, Ankara, 2012.

Klein, Margarete, “Russia’s Military: On the Rise?”, Transatlantic Academy Paper Series, March 2016, s. 2. Ayrıca bkz: <http://www.transatlanticacademy.org/publications/russia%E2%80%99s-military-rise-0>

Kohen, Sami, “Şanghay Grubu nasıl bir seçenek?”, *Milliyet*, 23.11.2016.

Lord Ismay, “It is Your Duty to Accept, Pug – Churchill to Ismay”, 4.02.2018, https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_137930.htm

Munyar, Vahap, “Varsa yoksa AB demeyin, Şanghay 5’lisi bizi rahatlatır”, *Hürriyet*, 20.11.2016.

Müderrişoğlu, Okan “NATO’nun cevaplamaşı gereken sorular.”, *Sabah*, 25.11.2017.

“NATO Rezaletinin Ardından Yeni Skandal! Akar’ın 15 Temmuz’dan Sonra Çekilen Fotoğrafını Paylaştılar”, 20.11.2017, <https://www.haberler.com/nato-rezaletinin-ardindan-yeni-skandal-hulusi-10261140-haberi/>

“NATO Zirvesi 4-5 Eylül 2014”, <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/nato2014/nato/> (Erişim: 24.04.2018).

North Atlantic Treaty Organisation NATO, NATO Hendbook, NATO Office of Information and Press, Brussels, October 1995.

Özalp, Güven, “NATO’da skandal”, *Hürriyet*, 18.11.2017.

Özbey, İpek, “Tapunun 29’da 1’i bize ait”, *Hürriyet*, 22.11.2017.

“Paşa’ya balans ayarı”, *Hürriyet*, 9.3.2002.

Rathke, Jeffrey “America’s NATO Problem: We’ve Forgotten Why We’re a Member”, May 24, 2017, <https://www.csis.org/analysis/americas-nato-problem-weve-forgotten-why-were-member>

Saray, Mehmet, *Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye’nin NATO’ya Giriş – III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

Seren, Merve, Yeşiltaş, Murat, “NATO Zirvesinde Terörizmle Mücadele ve İstihbarat Paylaşımı”, 1 Haziran 2017, <https://www.setav.org/nato-zirvesinde-terorizmle-mucadele-ve-istihbarat-paylasimi/>

Tehlikeli Güç – ABD’nin Dış Siyaseti ve Ortadoğu, (Noam Chomsky ve Gilbert Achcar’ın Değerlendirmeleri), (Edit: Stephan R. Shalom), (çev: Yavuz Alogan), İthaki Yayınları, İstanbul, 2007.

Tellal, Erel, *SSCB’yle İlişkiler, Türk Dış Politikası C I 1919-1980*, edit. Baskın Oran, İletişim Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2002.

Uğur, Yıldray, “Milli ve yerli Rusçuluk”, 20.11.2017, <http://www.karar.com/yazarlar/yildiray-ogur/milli-ve-yerli-rusculuk-5494>

Yavuz, Celalettin, *Avrasya’da Türk Jeopolitiği-Türklere Açılan Geniş Ufuklar*, Berikan Yayınları, Ankara, 2010.

_____, “Avrupa’nın Güvenliğinde NATO, BAB, AGSP ve Türkiye” *Jeopolitik*, S. 95, Kasım 2009.

_____, “Dış Politikada Eksen Değişikliği Düşünülyorsa Şimdi Tam Zamanı”, *2023*, 15.03.2009,

_____, “GOP’un İlk Uygulama Alanı Olarak Irak’taki Durum ve Türkiye”, *Avrupa Birliği ve Genişletilmiş Ortadoğu Projesi Bağlamında Türkiye*, haz. M. Kahramanyol, C. Yavuz, Türk Ocakları-ATO, Ankara, 2006.

_____, “Türkiye ve NATO’daki 60 Yıllık Serüveni”, 24.02.2012, <http://millidusunce.com/tuerkiye-ve-natodaki-60-yllk-serueveni/>